

СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН У РЕЛІГІЙНІЙ МЕРЕЖІ БУКОВИНИ

Буковина – полікультурний, поліетнічний та поліконфесійний регіон, в якому проживає понад 76 націй і народностей. Саме ця її своєрідність визначає як велику множинність релігійних напрямків, так і специфіку тих змін та тенденцій у функціонуванні релігійної мережі краю, які відрізняють її від інших регіонів.

Строката віросповідна карта Буковини може екстраполювати на мозаїчність релігійної мережі України. Це – українська релігійна модель в мінівимірі.

Певною специфічною рисою релігійного середовища краю є те, що будучи найменшою за територією в Україні (1,3% від площі країни) і чисельністю біля 1 млн. населення, вона, при кількості 1116 релігійних організацій (1076 громад) та 25 напрямів посідає 8-ме місце за кількістю і друге після Закарпатської – за густотою релігійних організацій (2,68 одиниць на один населений пункт). У структуру релігійної мережі також входять 10 управлінь та об'єднань, 16 монастирів, 5 місій, 8 духовних навчальних закладів.

Зауважимо, що якщо густина релігійних організацій регіону достатньо висока, то кількісний їх показник у порівнянні із загальноукраїнським (35184 організації) – невисокий (лише 3%) [Релігійна панорама. – 2010. – № 2. – С. 4].

Аналізуючи динаміку змін релігійної мережі краю, зауважимо про її певну статистику. Як і в 2000р., наприклад, такою ж залишається густина (10 громад на 10 тис. населення), декларація релігійності населення (72%) [Докаш В.І., Лагодич М. Релігійна мережа Буковини: стан та основні тенденції зміни (1991–2004рр.) // Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наукових праць. – Вип. 203–204: Філософія. – Чернівці, 2004. – С. 120].

Якщо прослідкувати трансформаційні процеси релігійно-інституціональної мережі в її кількісному вимірі порівняно з 2000р., то вона висока. За 10 років загальна кількість релігійних організацій збільшилася на 117 одиниць або на 10%.

Водночас в цілому по області ще не створено такої структури релігійних інституцій, яка була б достатньою для повного задоволення потреб віруючих, оскільки ще є 46 населених пунктів (13,4 % від загальної кількості), в яких відсутні релігійні організації.

Щоб відобразити кількісні зміни в мережі, нагадаємо, що на початок незалежності України (1991р.) у Чернівецькій області було 422 зареєстрованих громади і 179 незареєстрованих; відповідно в 1995р. – 751 (35); 2000 р. – 909 (115); 2010р. 1076 (132).

Аналіз цих показників дозволяє зробити висновок про дві важливі тенденції змін:

1. Відбувається щорічне зростання кількісного складу релігійних організацій;
2. У регіоні спостерігається постійне коливання кількості незареєстрованих громад, що говорить про серйозні трансформаційні зміни інституціонального характеру – процеси автономізації, сепаратизації.

Різде зниження кількості незареєстрованих релігійних громад припадає на 1996 та 1998 рр. (відповідно 22 і 21); збільшення ж починається з 2000 року (115) і продовжувалося до 2008 р. (135). У 2000 р. знову спостерігається спад (132 незареєстровані релігійні громади) [Докаш В.І. Загальне релігієзнавство- - Чернівці, 2009. – С. 151; Докаш В.І., Лагодич М. Релігійна мережа Буковини: стан та основні тенден-

ції зміни (1991–2004рр.). – С. 120; Докаш В.І., Вівчарюк Д.Д. Релігія та церква в Чернівецькій області: стан, проблеми функціонування, тенденції розвитку // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 101: філософія. – Чернівці, 2001. – С. 85].

Демократизація всіх сфер суспільного життя, створення нових можливостей для свободи релігії дозволили значно покращити матеріальну базу культової практики церков. Якщо в 1991 р. вони мали 505 культових споруд, в 2000р. – 707, то в 2010р. – 912 будівель. Таким чином, у порівнянні з 2000 р. цей показник збільшився на 205 одиниць або на 29 %. Це свідчить про таку парадигмальну тенденцію роботи в цьому напрямку, як орієнтація керівництва релігійних організацій на повне забезпечення культовими спорудами. Зауважимо, що самостійно церквами в 1992–2010рр. побудовано 361 культову споруду, що складає майже 36 %; в стадії будівництва знаходяться ще 94 храми. Щоправда, забезпеченість культовими спорудами складає сьогодні лише 84,7 % (по Україні – біля 70%) [Релігійна панорама. – 2009. – № 2. – С. 48].

Найвищий відсоток забезпеченості храмами має АСД – 100%, УПЦ (98%), ХВЄП – 90%, церкви ЄХБ – 73,9%, РКЦ – 72,7%, УГКЦ – 65,2%, в УПЦ КП і Свідків Єгови – лише 56%.

Проблемою цієї сфери роботи церкви є: 1) невеликі можливості церков щодо побудови нових споруд чи їх орендування; 2) повільне виконання урядових установок на повернення культових будівель.

Змінився за роки незалежності й кадровий склад релігійних організацій. Якщо в 2000р. їх обслуговував 1201 священник, то сьогодні ця цифра складає 1825 (зростання – 624 особи або 34,1 %) [Докаш В.І., Лагодич М. Релігійна мережа Буковини: стан та основні тенденції зміни (1991–2004рр.). – С. 121].

Характерним для кадрової політики є ставка на підвищення освітнього рівня духовенства. Серед останнього сьогодні 40% осіб з вищою і середньою спеціальною світською освітою. Наприклад, тільки заочне відділення філософсько-теологічного факультету ЧНУ підготувало 8 магістрів релігієзнавства для церкви АСД, 2 – для об'єднання ХВЄ, 2 – для УПЦ КП, 1 – для ЄХБ; 15 спеціалістів релігієзнавства для АСД, 8 – для ХВЄ, 5 – для УПЦ КП.

Варто зазначити, що якщо в Україні забезпеченість громад кадрами священнослужителів складає 90,7 %, то на Буковині, для порівняння, – 169,6 % [Релігійна панорама. – 2009. – № 2. – С. 48].

Характеризуючи релігійну мережу області, зауважимо, що більше ніж половина від загальної кількості релігійних організацій належать до православних структур – 582(52 %). Також цей напрямок є першим за авторитетом та рівнем впливу серед населення. Тому статичними залишаються (за кількісними показниками) й статусні ролі православних громад серед регіональних церков. Більшість серед них складають православні течії (УПЦ, УПЦ КП) – 567 (52,6% від загальної кількості). По Україні він становить 50,8% [Релігійна панорама. – 2009. – № 2. – С. 55].

Сьогодні УПЦ, наприклад, має 412 громад, які обслуговує 441 священнослужитель, 418 культових споруд, 10 монастирів (5 жіночих і 5 чоловічих із 390 насельниками). За деякими статистичними даними церкву підтримує понад 300 тис. мешканців краю (33 % від загальної кількості населення). Підготовкою та перепідготовкою кадрів священнослужителів займається приватний Чернівецький Богословський інститут (діє з 1999 р.). В інституті сьогодні навчаються 200 слухачів. Друкованим виданням названого інституту є церковно-богословський часопис „Світильник”, який видається українською та румунською мовами. При громадах УПЦ також діє 39 недільних шкіл.

Менш розвинутою є мережа УПЦ КП. Сьогодні вона складає 154 громади (27,1%), які обслуговує 116 церковнослужителів, 90 культових споруд (56 % від потреби), 18 недільних шкіл.

Як свідчать дослідження, у порівнянні з 2000р. релігійна мережа православ'я в регіоні збільшилась на 73 одиниці або на 15,3% (зростання в УПЦ склало 9,1%,

в УПЦ КП – 7,6%) [Докаш В.І., Вівчарюк Д.Д. Релігія та церква в Чернівецькій області: стан, проблеми функціонування, тенденції розвитку. – С. 85].

За домінуючої позиції по кількості громад православ'я має невеликий відсоток кількості священнослужителів – 560, що становить 30,7% від загальної кількості в релігійному середовищі.

Слабо розвинена в православній мережі й інфраструктура недільних шкіл, яких лише 58 (40 в УПЦ та 18 в УПЦ КП), що складає 14% від загальної кількості (414) такого типу шкіл. Нагадаємо, що в 2000р. тільки в УПЦ була 101 недільна школа. В 2003р. їх було вже тільки 35, що таким чином свідчить про руйнацію цієї сфери репродукції релігії.

Для православного середовища характерною є двовекторна напруга: з одного боку, протистояння між УПЦ та УПЦ КП, з іншого – конфронтація між двома єпархіями УПЦ КП. У цьому напрямі практично відсутній розвиток мережі: за 2009р. зареєстровано лише 2 громади (в 2007р. – 5).

Широко представлені в області церкви пізнього протестантизму. Їх 13 напрямів варіюють від найчисельніших євангельських християн-баптистів (ЄХБ) – 183 організації (158 громад), адвентистів сьомого дня (АСД) – 96 організацій (94 громади), християн віри євангельської п'ятидесятників (ХВЄП) – 106 організацій (89 громад), Свідків Єгови – 25, адвентистів реформістів (АСД РР) – 18 до поодиноких громад назаринян, християн церкви Божої. Протестантські течії загалом сьогодні мають 446 (40 %) зареєстрованих релігійних громад та 117 – без реєстрації, 7 духовних навчальних закладів, 310 суботніх та недільних шкіл.

Провідні протестантські деномінації – ЄХБ, ХВЄ та АСД мають необхідні управлінські структури, 7 навчальних духовних закладів. При громадах працюють 310 недільних та суботніх школи. У порівняння з 2000р. (було 302 громади) кількість громад збільшилась на 144 (32,2%), а відносно 1991р. (було 188) – на 258 (57,8%). Динаміка зростання кількості протестантських громад, як бачимо, у два рази вища ніж у православ'ї.

Великі зрушення інституціонального характеру відбулися сьогодні в єговізмі. Якщо організація Свідків Єгови в 1991р. мала 13 незареєстрованих громад, в 2000р. – 20 зареєстрованих, то сьогодні – вже 25. Це 100% зростання, що говорить про позитивне ставлення єговістів до держави, чого не було раніше, оскільки церква орієнтується на есхатологічну перспективу. Щоправда, в деномінації ще є біля 10 громад, які діють без реєстрації.

Новим явищем для протестантського середовища можна вважати неореформізм, до якого можна віднести харизматичний напрям. Не особливо відрізняючись від класичних п'ятидесятників (окрім акценту на глосолалії та формами роботи, близьких до неорелігійних), харизмати являють собою інституційну форму, яку в душі нових реалій хоче представити євангелізм. Це свідчить про те, що реформаційний рух є важливою формою оновлення релігійного середовища.

Харизмати в регіоні представлені об'єднанням Церкви Повного Євангелія (7 громад) та 12 незалежними громадами, яких обслуговує 25 пасторів.

Зауважимо, що в Україні цей рух отримав широкий розвиток і сьогодні представлений 1473 організаціями [Релігійна панорама. – 2009. – № 2. – С. 57].

Висока динаміка розвитку протестантського середовища характеризується рядом факторів. По-перше, це висока церковна дисципліна в громадах та їхня активна соціальна позиція, спрямована на популяризацію духовності, моральності та здорового способу життя. Це й високий розвиток міжнародної співпраці, серйозна робота з кадрами.

Серед факторів, що заважають розвитку протестантського руху є відцентрові сили, що спричиняють поділ громад, виникнення автономних церков. Це характерно як для баптизму, адвентизму, так і п'ятидесятництва.

Не отримав розвитку в регіоні католицизм (52 громади), який включає 2 напрями: римо- та греко-католицизм (РКЦ – 29 громад, УГКЦ – 23 громади). Порівняно з 1991р. цей напрям збільшився на 38 одиниць (73%); щодо 2000р. зростання складає лише 9 громад (17,3%). Однак, достатньо потужна динаміка

спостерігається в середовищі української греко-католицької організації, яка на початках незалежності України мала в регіоні лише 2 одиниці. Динаміка зростання за роки незалежності склала 86,9% (на 21 громаду) [Докаш В.І. Загальне релігієзнавство. – С. 147; Докаш В.І., Вівчарюк Д. Релігія та церква в області: стан, проблеми функціонування, тенденції розвитку. – С. 85].

До церков, які в регіоні мають давню історію, можна віднести іудейський культ. В умовах демократизації та суспільних трансформацій він отримав новий розвиток. Якщо в 1991р. в області було лише 2 незареєстровані громади, то в 2000р. їх уже було 8 зареєстрованих та 1 незареєстрована. Щоправда, за 10 останніх років його мережа була законсервована і сьогодні включає 9 громад трьох напрямів, які обслуговують 6 служителів. Іудейському культу притаманні ті ж самі тенденції реформування, а також – внутрішньоконфесійні протиріччя, що й іншим релігійним інституціям України. Відцентрові процеси в іудейському середовищі призвели до того, що іудаїзм представлений в українському релігійному просторі шістьма течіями, що налічують 268 громад [Релігійна панорама. – 2009. – № 2. – С. 56; Релігійна панорама. – 2010. – № 2. – С. 4].

За всіх прогнозів потужного розвитку неорелігій як в Україні, так і в регіоні, вони не виправдалися. Скоріше всього, тут мова може йти про стійкість традиції та складність прийняття інокультури. Процес інкультурації, таким чином, у регіоні не отримав розвитку. Разом з тим, окремі форми модернової релігійності представлені і в Чернівецькій області. Тут вони представляються такими напрямками.

Неохристиянські формування презентовані об'єднанням Церкви Повного Євангелія харизматичного напрямку, в яке входить 7 громад і близько 2 тис. членів, серед яких 80–90% – молодь. Частина з них – це колишні п'ятидесятники. Релігійні потреби віруючих тут задовольняють 25 церковнослужителів. До харизматів приєдналася громада єврейської Месіанської синагоги (до 25 чоловік), яка спільно з ними проводить молитовні зібрання, сповідує їхнє віровчення. Сюди ж можна віднести зареєстровану громаду Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів (мормонів) (біля 100 осіб). Громада активно займається місіонерською і соціально значущою роботою (переважно допомога лікувальним закладам).

Прослідковується статика в розвитку релігій орієнталістського (сходознавчого) напрямку, представлених переважно неоіндуїзмом, які діють, у зв'язку з малочисленністю, без реєстрації. Це Міжнародне товариство свідомості Крішні (20 осіб), група Махараші (15 осіб) та Шрі Чін Моя (30 осіб), одна релігійна громада віри Багаї тощо. Велику увагу вони приділяють психотерапевтичним аспектам, медитації, використанню музики.

На теренах Буковини також функціонують малочисельні течії – Вселенська християнська апостольська церква „Сонце” та своєрідне утворення саєнтологічного руху – „Біоенерготехнологія”. Під виглядом громадських організацій з'являються в регіоні прихильники Агні-йоги Реріхів, вчення П.Іванова, Церкви Останнього Заповіту.

До малочисельних релігійних організацій можна також віднести дві громади Союзу Церкви Божої України, одну – Новоапостольської Церкви, одну – назарян. Їх інституційні характеристики залишаються незмінними.

Є в області і невелика група сатаністів (не більше 15 осіб), про діяльність якої відомо мало [Докаш В., Докаш О. Трансформаційні зміни в релігійному середовищі Буковини: соціологічний зріз // Міжетнічні та міжконфесійні відносини в контексті сучасних суспільних трансформацій. – Чернівці, 2010. – С. 137–138].

Ведучи мову про серйозні трансформаційні зміни релігійної мережі регіону та певну стабільність її функціонування, не зайвим вважасмо підкреслити, що досить помітними стали спроби впливу на релігійну ситуацію в області з боку релігійних центрів Росії, США, Німеччини, Польщі й особливо Румунії.

Вагомим є вплив на релігійне середовище Буковини РПЦ через свою структурну одиницю – УПЦ (423 громади). З іншого боку, має місце втручання Румунської православної церкви в діяльність 106 румуномовних парафій та 5

монастирів УПЦ (25 % її громад) з метою переходу останніх під її юрисдикцію або створення в м. Чернівцях Румунського вікаріатства. Проблемою краю залишається посилення румуномовних церков у середовищі протестантських деномінацій. Так, з 165 зареєстрованих громад обласного об'єднання ЄХБ румуномовні – 32 (19,4 %); з 93 зареєстрованих громад обласного об'єднання ХВЄП румуномовні – 36 (38,7 %); серед 116 громад адвентистського напрямку – 13 румуномовних (11,2 %).

Давні автохтонні релігії в їх неорелігійних трансформаційних утвореннях (неоязичництво, рунвірство) представляють на Буковині автономні релігійні організації „Оберіг” та „Онуки Дажбога”, незалежні релігійні організації „Сяйво” та „Верховина”. Ці громади кількістю біля 100 осіб намагаються відродити дохристиянські віровчення українців. Зробити їм це складно, наявні боротьба за лідерство, різне тлумачення вчення родоначальника напрямку – Лева Селенка. Динаміку інституціоналізації неоязичництва в регіоні можна пояснити її статистикою в Україні. Таких в Україні лише 109, в тому числі – 52 РУНВіри [Релігійна панорама. – 2009. – №2. – С. 57].

Близькою по кількості (100 осіб) до неоязичників є Церква Ісуса Христа Святих Останніх днів, яка відрізняється активною місіонерською активністю та соціально значущою діяльністю (в основному допомога лікувальним закладам). Однак активне місіонерство та підтримка ряду соціальних проектів не вивели Церкву за межі одної громади, що говорить про силу традицій та християнської віри.

Трансформаційні зміни відбулися і в сфері, яка займається репродукцією релігійності. Якщо в 2003р. у регіоні, наприклад, було лише 387 недільних та суботніх шкіл, то сьогодні їх – 414. З 6-ти до 8-ми за десять років збільшилась кількість навчальних закладів; з 2-х до 7-ми – періодичних видань. Аналіз цього напрямку роботи водночас свідчить, що релігійність формується через сімейне виховання чи вплив оточення [Докаш В., Докаш О. Трансформаційні зміни в релігійному середовищі Буковини: соціологічний зріз. – С.121].

Важливим трансформаційним чинником життя релігійного середовища краю є соціально значуща діяльність конфесійних співтовариств. Вона включає ряд напрямів: соціальна підтримка малозабезпечених; допомога будинкам перестарілих та інтернатам, громадським організаціям інвалідів, медичним закладам, облаштування пунктів безкоштовного харчування нужденних, організація літнього відпочинку дітей із малозабезпечених сімей.

Не можна не констатувати також посилення сепаратистських настроїв у середовищі ЄХБ, пов'язаних з ідеєю створення румунського об'єднання церков, альтернативного до обласного об'єднання церков ЄХБ.

Аналіз трансформаційних змін релігійної мережі Буковини дозволяє зробити такі висновки:

1. Демократизаційні процеси в регіоні сприяють розширенню релігійних свобод та надають широкі можливості для формування релігійно-інституціональної структури конфесійних співтовариств.

2. До основних тенденцій трансформаційних змін релігійної мережі можна віднести: щорічне зростання кількості релігійних громад за рахунок їх дроблення; збільшення кількості в останні роки незареєстрованих громад; процеси автономізації та сепаратизації.

3. В регіоні спостерігається висока динаміка інституціональних процесів в протестантському середовищі, що можна вважати загальноукраїнською тенденцією.

4. Не отримала розвитку на Буковині неорелігійна сфера, вона не вийшла за межі окремих малочисельних громад чи автономно існуючих груп.

5. Уповільнено розвивається база репродукції релігійності. Кількість навчальних духовних закладів та періодичних видань за останні роки майже не змінилась. Релігійний світогляд молоді в основному формулюється за рахунок „домашньої” церкви.